

Úvodní kapitoly z filosofie [ETF UK]

Ladislav Hejdánek

◆ přednáška, česky, vznik: 20. 2. 1997

◆ lecture, Czech, origin: 20. 2. 1997

Úvodní kapitoly z filosofie [ETF UK] [1997]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Tak jsme si minule řekli v úvodu, jak je důležité uvažovat o pojmu a pojmovosti. Já bych chtěl dneska o tom říct něco víc, protože... Teď jsem dostal dneska do přihrádky *Křesťanskou revui* a tam jistý Pavel Keřkovský odpovídá na jakousi kritiku, a ta se týkala pojmovosti, že neví, co je pojem, a tam znovu prokazuje, že neví, co je pojem. A říká: ve Starém zákoně samozřejmě jsou, u proroků samozřejmě jsou pojmy, například svatost a ještě několik dalších.

A tomu máme věřit. Svatost je slovo, a ne pojem. Že tam je pojem, to se musí prokázat. To, že někdo řekne, že je trojúhelník, to ještě neznamena, že ví, co to je, a že má pojem. Já ho přezkoumám, jestli pod trojúhelníkem skutečně myslí trojúhelník, to jest, jestli má ten správný pojem, jímž vůbec je možno trojúhelník myslet správně. Trojúhelník nemůžete myslet nepojmově. Ale slovo trojúhelník není dokladem toho, že za tím je nějaký pojem.

Takže to je jedna věc, a druhá věc je Pavel Keřkovský. On prošel pouze touto fakultou a to jsem ještě nepřednášel, takže nemusí vědět, co je pojem. Nežalujte to na mě. Ale pak jsou odborníci. Jeden z největších odborníků přes logiku u nás, Pavel Materna, vydal knížku teď nedávno, a předtím ještě vydal – já jsem se o tom zmínil, možná že někteří to už slyšeli, když to bylo aktuální před asi půldruhým rokem – napsal do *Filosofického časopisu* takovou zprávu, na čem vlastně on a jeho pracovní skupina dělají, protože dostali grant. A on tam vyložil, o co tam jde. Já jsem říkal, že to je naprostý nesmysl. On se strašně rozlítil, na chvíli jsme vedli diskuzi a pak to nemělo cenu dál, poněvadž on mluvil o koze a já o voze. A to je ta logika. Absolutně nepřijal cokoli, nemluvil k tomu, nýbrž o něčem jiném, jenom uraženě. Logik, a neví, co je pojem. Bodejť by ne, poněvadž on si říká filosofický logik. Filosofická logika, to je teď móda. Proč je to filosofická, to jsem mu tam také vytkl, to neřekl. Jenom to, že je řada v Americe a jinde časopisů, které se jmenují *Filosofická logika*, časopis pro filosofickou logiku. A zase to máte úplně stejné jako Pavel Keřkovský. On najde slovo ve Starém zákoně, třeba svatost, a automaticky má za to, že za tím je pojem. No a profesor, dneska už řádný profesor logiky, Materna, jehož otec dělal předsedu mé maturitní komise, tento Materna dokládá, že může tu svou logiku považovat za filosofickou, protože ve světě jsou časopisy, které se jmenují *Časopis pro filosofickou logiku*. To je argument.

Takže když vám přivedu psa a řeknu: pes baskervillský. Já vám vlastně toho psa nemusím ani přivést, stačí, když přinesu nějakou krabici, napíšu tam: pes baskervillský, a už mám psa baskervillského. A co v té krabici je, na to vy si domyslíte, že to je pes baskervillský. Podobně tak svatost nebo pojem si domyslíte. To jsem rád, žeš přišel, možná že mě budeš muset... a já se teď už tak dostávám do...

Tedy nemůžeme předpokládat, že všude, kde něco čteme, jsou pojmy, nebo když někdo mluví, že myslí v pojmech. To jsme si tady minule řekli. Prosím vás, vezměte to vážně. Dokázat, že někdo pracuje pojmově, musíte jediné tak, že najdete doklady toho, že myslí o něčem, o čem nelze myslet jinak než pomocí pojmů. Čili slovo nestačí. Slovo trojúhelník nestačí, ale když mi někdo řekne, co je Pythagorova věta, tak je evidentní, že to bez pojmů nejde. Leč takové ty účelivé dívenky, které ničemu z matematiky nerozumějí a všechno se naučí nazpaměť, tak jsou schopny to odříkat. Ale to se dá překontrolovat, že to nemá naučené, natrčené nazpaměť, nýbrž že s tím umí počítat. Pak je úplně jasné, jak se provede důkaz, že někdo myslí v pojmech. A není to jednoduché. Není to slyšet, není to vidět a nemůžeme říct, že samozřejmě proroci měli pojmy, například svatost. Kde to jsme?

Tak a teď, jak vlastně... My jsme si říkali minule, že ani Řekové pro to neměli slovo, respektive měli pro to slovo *logos*. A teprve při překladu do latiny bylo potřeba to rozlišovat, poněvadž Řekové to rozlišili pojmově, ale ne slovně. A takový Aristoteles si stěžuje, že některá slova se vypovídají, tak to překládáme, *legetai pollachós*, že se vypovídají různě, to znamená v různém smyslu. A jedno z těch slov je *einai*, býtí, a jiné z těch slov je *logos*. O tom výslovně říká, že *logos legetai pollachós*, že *logos* se vypovídá v různých významech. A sám Aristoteles nedělá mnoho pro to, aby to sjednotil. On také vypovídá o logu v různých významech na různých místech. Proto tedy je menší filosof v mých očích než Platón, ačkoli je geniálnější v

něčem, možná, kdo ví. Ale on je takový vědec. On když se zabývá úzkým problémem, tak to tam má logicky všechno pěkně zpracované, ale jindy zase to dělá jinak, v jiných souvislostech, a nemá potřebu to dávat dohromady, to už jsme si řekli. Nicméně když se všechny tyhle texty překládaly v helénistické době, a potom za Říma do latiny, tak pak už to nešlo přeložit *logos* jedním slovem latinským, například *verbum*. Protože v některých situacích, v některých kontextech, mělo u filosofů slovo *logos* jiný význam než *verbum*. A proto si latina musela... i když tam musíme říct, že ta pokleslost filosofická v Římě byla obrovská ta filosofie nestojí za nic, že tam jsou jenom takové takové slivky řecké filosofie. Takže udělali jednu velikánskou věc: naučili se přesně myslet. A naučili se to od těch Řeků, uplatnili to skutečně geniálně v právnickém myšlení. Právnícké myšlení latinské, římské, je skutečně bezvadné, a to je něco, co dodnes musejí studenti ve slušných společnostech studovat. Římské právo se musí studovat, a všude každá společnost, která to nějakým způsobem zpochybní a odstraní, tak je na cestě dolů.

Tedy tohle je velká zásluha latiny, respektive Římanů, že překládali ty řecké termíny tak, že už tam, kde Řekové rozlišili pojmově, ale jméno bylo, název, slovo, termín byl totéž, že už užili nových latinských termínů. No a tedy někdy to, co bylo u třeba Aristotela nebo ještě před ním a nebo po něm, co bylo v řečtině *logos*, tak se nepřekládá jako *verbum*, nýbrž jako *conceptus* nebo *notio*.

Logos, *verbum*, co jsem tam ještě dal? Například *sermo*. *Sermo* je také *logos*. *Sermo* je řeč, kterou někdo drží, třeba právník nebo sofista, to je *sermo* latinsky. To není jenom *verbum*. *Verbum* je jenom jedno slovo. *Sermo* je řeč, projev řeči. No a nebo tedy je tady to *notio* – já to píšu, vidíte, tady máme i tečku, takže *notio*, eventuálně – já to napíšu obojí, to patří k sobě – *conceptus*.

A *conceptus* je od *concipio* odvozeno, a to je *con-capere*, *concipere* je *con-capere*, *capere* je chytat, *con-capere* je spoluchytat. Na tom se vždycky dá ukázat, jak myšlenka *logos* v Řecku, která je postavená proti mýtu, už v sobě nese přesně následující: *mythos* plyne, *logos* to je uchvátit do ruky, do mysli, samozřejmě do ruky mysli. Ale u toho *concipio*, *concapio*, tam je přímo v kořeni to uchopení. My to máme v češtině taky: chápat znamená uchopit. A v němčině *begreifen* je od *greifen*, *greifen* je mocně sáhnout a chytit, *ergreifen*, *begreifen* je *ergreifen*.

Tohle je pro celou dobu až po modernu cosi samozřejmého, že myšlení toho řeckého typu je myšlení uchvacující. Ne uchvacující přesvědčováním nebo přemlouváním, ukecáváním, nýbrž uchvacující věc. Všimněte si, že v latině jsou různá taková přísloví, která to dokládají, například: „Drž se věci, slova přijdou sama“, *rem tene, verba sequentur*. Drž se věci, drž věc! *Rem tene*, tam česky je „drž se věci“, ale tam skutečně *rem tene*, *teneo* je držím.

„Držím tě, Afriko!“ zvolal Caesar, doufám, že to byl Caesar, když upadl, když vystupoval z lodi na africkém břehu. Upadl a nevěděl – prostě to by bylo nešťastné upadnout, takovej velkej dobyvatel, byl to Caesar snad? Víte to, nevíte to? Nejsem si jistý. Ale prostě nějaký velkej dobyvatel, kdo jinej než Caesar. Prostě že zakopl a upadl, tak roztáhl ruce a prohlásil: „*Teneo te, Africa!*“. „Držím tě, Afriko!“ To je sebevědomí. A teď v tom vidíte ten uchvatitelský moment.

Ale v tom řeckém to byl *logos*, v tom nic uchvatitelského není. Řekové to tam domysleli, namysleli, ale latiníci už to tam dali i ve slově. Už použili slova, která naznačují tu uchvatitelskou, tu násilnickou tendenci. Samozřejmě já to zdůrazňuju, protože dneska se to zdůrazňuje. A je potřeba tomu čelit, protože ze Západu přicházejí takové divné módy, které protestují proti samotné logice a říkají, že logika je takový donucovatelský prostředek, že to je rozumový terorismus, že když řeknete někomu argument, tak že ho zbavujete svobody si myslet, co chce. On potom musí buď vám dát do huby, nebo to uznat. Prostě vy ho donucujete. Argumenty se nemají říkat, poněvadž to zbavuje lidi svobody.

To je ten nově nástup proti racionalismu, a také proti rozumnosti, nejenom racionalismu, ale proti *raciu*, proti rozumnosti, proti rozumu a proti pojmovosti a návrat k mýtům a návrat k archaickému způsobu myšlení, mýtickému způsobu myšlení, návrat k narativitě a tak dál, to je všechno to, v čem žijeme. Prostě jsme doba úpadková.

A teď v této situaci je obtížné provádět kritiku řecké pojmovosti, abyste nenahrávali těmhle těm potvorám. A proto to musím říkat vždycky obojí a proto to vypadá, že mluvím dialekticky, že mluvím v

úplných rozporech. Na jedné straně rýpám do těch, kteří jsou proti pojmovosti, proti rozumu, rozumovosti, proti přesnému myšlení a tak dál, protože to jsou ti, co nás zavádějí, to jsou svůdci. A zároveň ale říkám, že ta řecká pojmovost nestačí.

A teď je strašně nebezpečné, a my jsme to zažili v tomto století, kdy velmi rozumní lidé, jako například Jaspers, jsou přesvědčeni, že o některých věcech prostě nemůžete pojmově myslet ani přesně pomoci přesné formy něco říci a říká, že musíme používat jenom šifry. To je velmi nebezpečné, protože samozřejmě těch šifer se zmocní všelijací podvodníci a budou s nimi dělat techtle mechtle. Prostě to nejde. My potřebujeme pojmy a zároveň musíme vědět, že ta tradiční pojmovost má vady.

To je stejně tak, jako my víme, že lékaři se občas mýlí a že sdílejí nějaké předsudky. To prostě není argument, proč zrušit zdravotnictví. My musíme vylepšovat to zdravotnictví, a ne to zrušit. Podobně se to má i s tou pojmovostí. My musíme tu pojmovost vylepšit a ne ji zrušit a jít zpátky do mýtu.

No, takže tohleto je taková ideologická, nebo řekli bychom, taková politická desetiminutovka filosofická. Tak to musíme vidět a vy to musíte vidět. Ale teď ta otázka je, jak to máme vidět, když nevíme, co to je pojem. Takže teď musíme uvažovat, co to vlastně ten pojem je.

Řekové to měli trochu usnadněno nebo usnadněno, taky daleko nedošli. Tomu všemu říkali *logos* a udělali, napsali si to takřka – to teprve u nás se psalo Pravda vítězí na všelijaké zdi, ale takovou metaforou si to můžeme představit, že si to napsali na svou standartu, když šli do boje s mýtem. Tak bojovali za *logos*.

A jediný z těch klasických dob filosofických, to je ještě před tím úpadkem helénismu, kdy když říkáme úpadek, tak myslíme úpadek. Ale to neznamena, že tam je všechno nezajímavé. O nás by se potom také nemuselo říkat, to byl jenom úpadek. Přesto se tady může leccos zajímavého objevit. Čili my to nemůžeme jenom shodit, my musíme vědět, že to je úpadek. Nemůžeme to relativizovat. Protože jsou klasické triumfální výboje a pak jsou úpadkové doby. My žijeme v té úpadkové době. To je prostě třeba si to uvědomit. A musíme se tomu úpadku bránit a ne to prostě polknout bez kousání, jak se říká. My se tomu musíme bránit, musíme tomu čelit. To si musíme uvědomit, že dneska nesmíme plout v této věci po proudu. Vůbec nikdy nemáme.

A pokud někdo z vás má tendenci plout po proudu, tak tady nemá co dělat, poněvadž dneska plout po proudu, to není pro teologii a není tady pro filosofii, to není dokonce ani pro vědce. To už jsou takové zákruty proudu, které se dají uživit, to je prostě jejich věc.

Tak to je ten... a teď proč vlastně ti Řekové začali mluvit o *logu* v tomto smyslu, že to potom došlo až k nám v podobě pojmů a pojmovosti a těch *Begriffů* a těch konceptů a tak dále. Proč o tom začali mluvit? A proč to stavěli proti mýtu?

Tak především si všimněme, že Řekové sami si to nějak představovali. Ale to není pro nás rozhodující. My to budeme posuzovat z jisté distance. My to dnes vidíme jinak. Ale nejdřív musíme si všimnout, jak oni tomu rozuměli. Tedy oni to chápali tak, že mýtus je zásadně neschopen rozlišit pravé od nepravého, pravdivé od nepravdivého, správné od nesprávného. Není schopen sám sebe podrobit kontrole. Mýtus se jenom předává.

My nesmíme na ten mýtus hledět tak, jako to dělali v několika posledních stoletích už od racionalismu karteziánského a zejména osvícenství a to, co z osvícenství dneska ještě přežívá, že to je prostě nesmysl. Nikoli. Patočka, můj učitel technicky vzato, i když jsem se nestal fenomenologem, říkával a také to napsal a najdete to v jeho textech, že mýtus je plný smyslu. V mýtu v hloubce je mnoho smysluplného.

A já jsem vždycky, jemu jsem to řekl několikrát, a vždycky když jsme o tom mluvili, vždycky jsem komentoval: to je půl pravdy a to je tedy podezřelé. Poněvadž zároveň s tím, když řekneme, že mýtus je plný smyslu, tedy smysluplný, je plný smyslu, tak zároveň musíme říct a musíme si být vědomi, že mýtus je také plný nesmyslu. A mýtus nemá žádných prostředků, svých vlastních prostředků, jak rozlišit mezi tím smysluplným a tím nesmyslným. Jak rozlišit mezi smyslem a nesmyslem.

Ono se to taky nějak rozlišuje, něco na lidi působí, něco na lidi nepůsobí. No jo, zrovna může působit nesmysl. Není kontrola. My víme, jak to s těmi mýty bylo. Některé byly úspěšnější, jiné byly neúspěšné.

Některé se dlouho udržovaly v malých skupinách, v malých společenstvech, jiné se převalily přes celou civilizaci, přes celou řadu civilizací, potom pominuly a přišly další a teď se to přes sebe válelo jako takové vrstvy vody a oleje a tak, nemíchalo se to, jeden mýtus přes druhý, někdy se to míchalo, někdy se to nemíchalo, mělo to na sebe vliv, ale nikdy se jeden mýtus nedostal do rozhovoru s jiným mýtem. Jen buď převládá nebo upadl. Nebylo prostředků, jak by se jeden ten mýtus střetl, jak by se dostal do duchovního zápasu s jiným mýtem prostřednictvím slov. To nebylo možné. Jenom vždycky apeloval, zda je vám to bližší nebo není bližší, a najednou prostě lidi se převraceli a spíš dávali takhle a nevěděli proč.

Je to asi tak jako... byly některé mýty, které nebyly příliš úspěšné, nešly do šířky, ale neobyčejně uměle a dovedně se dovedly bránit proti těm záplavám těch velkých mýtů. Něco takového, jako když dostanete – to říkají epidemiologové, s těmi jsem spolupracoval dvanáct let, i když jenom z dálky – tak říkají, že když dostanete na začátku chřipkové epidemie obyčejnou rýmu, tak s největší pravděpodobností jste chráněni proti té chřipce. Že ten malý nevýznamný virus, který způsobuje *virus rhinitis*, virus, který působí rýmu a to jenom je nepříjemné, ale jinak ani nemusíte ležet, ten způsobuje jakousi zvláštní odolnost těla proti těm chřipkovým virům říkají tomu, že tam interferuje, *interferony* tam nějaké jsou a tak dále. Takže takhle to vypadalo mezi těmi, a Pythagoras rád užívá – byl to biolog – užívá také těchto metafor a říká, že mýtus se šíří infekcí, nikoliv argumenty, nikoliv přesvědčováním, že. Šíří se nákazou. Tedy toto je jedna z charakteristických kvalit mýtu. Způsob, jakým se šíří. Že vás přepadne jako nemoc a že proti té nemoci není obrany, leč nějakou rezistencí díky jinému mýtu, že.

No a teď přišli Řekové s tím, že prostředky mýtickými, že vám někdo bude vykládat, jak ráno Diana vstala a namalovala si trojúhelník a ten trojúhelník byl pravoúhlý, a když ráno vstanete a vykročíte pravou nohou, tak taky namalujete trojúhelník, tak že – a když namalujete trojúhelník, tak taky bude pravoúhlý, poněvadž napodobujete Dianu – já to naschvál říkám obráceně, než se to říkalo, tam šlo o ulovení, že jo, proto Diana – ale jo, dovedete si představit, že vám někdo řekne, jak správně namalovat trojúhelník, že prostě napodobíte nějakého boha, který vykročil pravou nohou a dal si na záda nevím jaký ruksak a hůl do levé ruky a tak dále, a pak, když tou holí namaloval do písku na břehu mořském a za takové a takové teploty a tak dál namaloval trojúhelník, tak to byl pravoúhlý. Vidíte tu blbost, tu naprostou nemožnost, jo.

Tak to je rozdíl. Prostě tohle Řekové najednou viděli, že nepotřebují líčit žádné pravzory. Nepotřebují říkat, co nejdřív a co potom, co první krok a druhý krok. Prostě pochopím-li, co to je trojúhelník, pochopím-li, co to je pravoúhlost, pochopím-li, co to je kruh, kružnice, co je průměr kružnice, co je vztyčení trojúhelníku tak, že ten vrchol a tak dále, když tohle pochopím, tak prostě je všechno hotové, všechno je předem vlastně jenom přede mnou, to předem předestřeno.

Teď celý problém je, abych to viděl. A je to tam. Já nepotřebuji nic vypravovat, já nepotřebuji, aby mi někdo něco vyprávěl, já to po něm opakoval. Ani nepotřebuju, aby mi vypravoval, co někdo udělal a já to potom, co on vypravuje, abych to opakoval. Ne, já pochopím, o co jde. Vidíte to pochopení? Já se toho chopím, já to uchvátím, já přesně vím, co to je Thaletova věta, Pythagorova věta, co to je pravoúhlý trojúhelník, že.

Toto je charakteristika *logu*, ta charakteristika toho toho zvláštního vynálezu, kterému se říkalo nejdřív *logos* přeneseně, že, protože to mělo mnoho významů, pak se tomu říkalo ten *conceptus* (všimněte si, že by vlastně mělo být v závorce, že *notio* je od *cognoscere* nebo *agnoscere*, že, tam to má od *gnósis* zas, je to všechna latina je vlastně nápodobou řečtiny, to je barbarskej jazyk, kterej se poopičuje po jiném barbarském jazyku, mezitím už ovšem velice zkultivovaném tím, že napodobuje všechno, poopičuje se po tom, a tak tam spousta slov je přebrána a tak dál, ale má to – prostě to je naše minulost, prosím vás, nemůžete popřít opici, nemůžete popřít taky Řeky a Římany, no prostě to je naše kulturní minulost, že). To je potřeba tedy vědět. Tedy ta *notio* vede někam jinam, že, *conceptus*, to je ten správněj termín. No a tedy tohleto, že můžete pochopit, uchopit, co to je trojúhelník, jo, to je fantastická záležitost, protože tam je jedna zvláštní věc.

Stejně jako když jdete po ulici nebo v přírodě, jdete po louce, teď se tam zaujme několik kytiček, a vy si je

vezmete do botanické torny, vytrhnete tedy, eventuálně zvlášť velcí vědci to dělají tak, že to vykopají i se zemí, poněvadž chtějí vědět, jaký to má kořeny, přijdou domů, dají to do herbáře, že, uschnou, vylisují a tak dále, teď to popisují a teď tam všechno – a zjišťují, co to je za kytku. Někdy je to těžké, když je to nová u nás, už něco jiného není, nebo to, co bylo běžné, už není běžné, ale přece jenom každý si musí nějakou znalost sám zjišťovat, tohleto jsou klíče botanické a tak dále, a vy teď můžete přesně určit, co jste to vlastně z té louky přinesli.

V tom mýtu se to nedokáže. Tam se nějak předpokládá, že vy víte, jak ta kytky vypadá, bába vám ji ukáže, takže vy to pak – a když jsou tam nějaké dvě podobné, tak se můžete splést. Ta bába je dobrá, ta bába kořenářka, bába bylinářka, ta vědma, nebo já nevím, jak se jim říkalo, že, později čarodějnice, tato zná třeba dobře, ale nemůže vám to dost vylíčit, jenom vám ukáže, tohle je to a to, jak se to dělá malým dětem.

Ale věda na to jde jinak. Věda jde na to tak, že vymyslí taxonomickou jednotku, to je analogie toho pojmu trojúhelník. Taxonomická jednotka je jisté povídání o tom, čím se ta kytky vyznačuje, jaký má listy, jaké tvar, jestli tam má chloupky nebo nemá chloupky, jestli má lodyhu uprostřed dutou nebo plnou a takové věci tam, a barvu květu a já nevím – a to všechno, z toho ze všech možných vlastností vybere ty, které jsou důležité pro odlišení od jiných, že, a teď vytvoří tyhlety jednotlivé škatulky. To mýtus nedokáže. K tomu musí být právě pojmy.

Tedy myslím, že už nemusím dál říkat, že věda a také filosofie a také teologie bez pojmů není možná. Kde není pojmů, tam není přesného poznání a tam není možná věda. A naše doba, naše civilizace evropská, která ovšem se rozrůstá, strašně ovlivňuje a učí a tak tato evropská věda, civilizace, která prostě má dnes na svědomí ty hladomory v Africe třeba, protože vyléčila spoustu chorob, ale nedala Afričanům žádné metody, nepředala žádné metody, jak se uživit, když jich bude tolik. Oni už nezhebnou, teď medicína jim pomohla, chodí tam Švýcaři a lepší než Švýcaři, že, a teď prostě oni mají léky a umírají hlady. A když neumírají hlady, tak ničí národní parky, které tam zřizují biologové, že, většinou a tak dál. Takže oni teď mají, že prostě Evropani tam zařizují ty hladomory a oni tam mají všelijaký zvířata velký a oni je nesmějí lovit, nebo když je loví, tak stejně je loví, takže jsou za to trestaní a podobně. Prostě to všechno je nedomyšlené, že. Nicméně je to dokladem toho, že ta tradice řecká prostředkovaná Evropou, proniká do celého světa. A proniká ne dost racionálně. Ale to, že neproniká dost racionálně, vůbec neznamená, že máme zastavit lékařskou pomoc. Musí to znamenat něco jiného, že se nemůžeme omezit na lékařskou pomoc, musíme ještě najít jiné metody, jak tento svět učinit obyvatelným pro člověka, aby na tomto světě všude, na všech kontinentech, mohl člověk žít jako člověk.

Tak tohleto už necháme a teď docela technicky, co to je pojem. Tak na tom první věc, co musíme říct, že nevíme, co to je pojem. A teď se vrátím na chvíli k tomu Maternovi – Materna ukazuje na to, že jaksi dochází v logice v té nejnovější době, to znamená v našem století, fakticky to je až ta velká, velká proměna, sice začíná už v minulém století, ale jaksi byla na okraji zájmu a na okraji i skutečného provozu vědy, třeba takový Frege, to prostě byl zapomenutý člověk, ten musel být znovu nějak objeven.

Ale ta skutečná velká proměna začíná s tím velkým třísvazkovým dílem, *Principia Mathematica* se to jmenuje, ačkoliv to je logika. *Principia Mathematica* z toho důvodu, že vlastně se to zabývá tím, co je prvnější než matematika, proto ty *principia*, to jsou *archai*, matematické *archai*. To, co je předpokladem, aby vůbec matematika byla možná. Je to v podstatě míněno jako logika, ale je to logika, která má být – kdybychom si užili starého termínu Spinozova – má být demonstrována *more geometrico*, tady nikoliv *geometrico*, nýbrž *more mathematico*, bychom to museli říct. Ale zase bychom museli vědět, co to je matematika, protože dneska to znamená něco jiného než třeba u Aristotela.

To jsou tři velké svazky, které spolu napsali Bertrand Russell a Alfred North Whitehead. Whitehead to potom nechal, ještě napsal takovou malou knížečku *Introduction to Mathematics*. Celý život se zabýval matematikou, přednášel na technických školách, vysokých školách matematiku a fyziku. Ale je to jeden z nejvýznamnějších filosofů 20. století. A jeho velký význam, vedle toho významu v té matematické logice, jak se tomu pak říkalo, nebo také symbolické logice, tak je právě ve filosofii a v procesuální filosofii,

procesuální teologii a tak dále.

Tito dva muži napsali ty tři svazky a tomu se říká někdy tak, že to je bible moderní logiky. K tomu se všichni vracejí a bylo by to dlouhé vykládání, jaký to mělo význam. Kupodivu v poslední době se přestává toho termínu matematická logika nebo symbolická logika užívat a v Americe se začíná užívat dosti často toho termínu filosofická logika. Ale to je jenom proto, že Američané nevědí, co to je filosofie. To je prostě, rozumíte, to je podobně, jako když tady někdo řekne filosofie fotbalu. Ale nemá páru, co to je filosofie. V zásadě je možná filosofie fotbalu, respektive je možná filosofie her, *ludus*. To je možné. Ale ti, co mluví o filosofii fotbalu nebo filosofii ekonomické reformy a tak dále, nevědí, co to je filosofie.

Z toho důvodu navrhuji, aby se rozlišovalo filosofie s z a filosofie s s. A nás bude zajímat ta filosofie s s. To je ta disciplína, která je spjata, tak úce spjata s těmi pojmy. Tedy, to už jsem také minule říkal, že tam, kde nemůžeme prokázat, že se pracuje s pojmy, tam nemůžeme předpokládat, nemáme nejmenší důvod předpokládat, a tedy nesmíme předpokládat, že se pracuje filosoficky.

Kdybychom to přísně vzali, tak z mnoha ohledů, ale pak jsou ještě další ohledy, které vlastně by to zužovaly, ale už tohle by stačilo, abychom vyloučili z dějin filosofie spoustu myslitelů, kteří tam jsou běžně započítáváni. Třeba naprosto nevíme, proč bychom tam měli započítat prvního filosofa zmiňovaného, to je Thaléta, když řekne, že vše je plno bohů nebo že magnetovec přitahuje a tak dále, to jsem tady myslím už citoval. Prostě na tom není nic filosofického. A my jenom věříme těm dalším, kteří na něj vzpomínají jako na filosofa, že snad něco filosofického někdy řekl. Ale to, co po něm zbylo – všechno je voda – no, co je na tom filosofického? Nebo že všechno je zoo. Všichni jsou dřeva.

Tedy s tímhle počítejme. Proč se mluví o tom pojmu, to je tedy zatím záhada. A právě protože to je záhada, tak někteří logikové to cítí jako jakousi nepatřičnost. Má-li být logika, to je něco, já to dobře znám. Musíte uvážít, že já jsem s tím Maternou... já jsem byl členem té matematicko-fyzikální středoškolské komise a půjčoval jsem si v Žitné ulici v knihovně tu bibli té symbolické logiky a studoval jsem to jako blbej, ničemu jsem nerozuměl. Pak, jak jsem říkal, starý Materna byl předsedou té komise a na mě prasklo, že to čtu, a on se se mnou bavil tak... ve zkoušce z angličtiny mně dával české otázky, říkal, aby mně nepokazil mou angličtinu – nebylo co pokazit – tak mně dával české otázky a já jsem mu měl anglicky odpovídat a bavili jsme se o Whiteheadovi. Tento muž tedy je naším prvním symbolickým logikem a psal články, najdete ještě v meziválečné době v *České mysli* třeba.

[nesrozumitelné] Materna prostě, ten syn, byl do toho uveden, do této věci, od té doby ta vážnost vůči symbolické nebo matematické logice stoupala. Zároveň se mu ale nezdálo, že to má být započítáno k matematice. A tak tedy se ta matematická logika rozlezá po filosofických fakultách no, třeba na filosofické fakultě byl vynikající logik Jauris, ten šel do penze, teď se tam vrátil, protože umřel Tichý, který budil velké naděje a stal se jeho nástupcem, ale velmi rychle se musel Jauris ujmout nějaké náhrady. A jeden z těch velkých logiků našich v současné době, právě Materna, ten si navykl mluvit o filosofické logice a teď mu vadí, že vlastně nemůže říct, co to je pojem, a zároveň mu vadí, že ta moderní logika tabuizovala užívání termínu pojem a soud.

Když se podíváte do moderních logik, já jsem jich prohlédl hezkou řádku, abych si to ověřil, tak prostě tam termíny soud a pojem nejsou. Místo pojmu se užívá většinou termínu množina a místo soudu se užívá termínu výpověď.

Tedy co soudíte, to do vás vleze, ale co jste vypověděli, to je možno analyzovat. To je rozdíl mezi soudem a výpovědí. Aristotelés řekl, že místo pravdy je soud. Ale řekl, že to je *logos*. A co to je *logos*? Je to soud, nebo výpověď? To je obojí. Právě *logos* má mnoho významů. Víte, tady na tom je vidět, jak se to musí potom upřesňovat, ty pojmy, ta logika celá vyžaduje upřesňování.

Jenom kdo nechce upřesňovat, tak nemusí, ale pak se stává podvodníkem. A vymýšlí si ideologii, která by ho ospravedlnila, aby nebyl považován za podvodníka. Ale je podvodník. Od té doby, co pojmovost existuje, tak je každý vědec, každý filosof, každý teolog povinen pracovat pomocí pojmů.

A teď Maternovi tohleto otloukám a chce obnovit ten respekt vůči pojmům a znovu do logiky zavést termín pojem. A teď chce pojmově upřesnit, co to je pojem. Jenomže ono to nejde. A jak to udělat?

Udělá z pojmu objekt, logický objekt. A říká tomu tak. Teď si představte, do jaké svízele se tím dostane, což jsem se pokusil mu předvést, a on to nepochopil. Logik by to měl pochopit, přece logik je od toho, aby to pochopil. Když je to logik a nepochopí to, tak co s ním?

--- (s2_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Já jsem mu řekl: No, jestliže chceme mluvit o pojmu, tak je to proto, že chceme poukázat na to, jak je možné, že ve své mysli, ve svém vědomí jsme schopni něco pojmut. A to něco, co pojmáme, to je právě něco, to je předmět, to je objekt. A jestli z toho pojmu uděláme zase objekt, tak je otázka, jak vůbec dostaneme do svého vědomí pojmání toho objektu, toho pojmu. To bychom museli potom zas ještě kromě pojmu, abychom vůbec byli schopni pojmut pojem, bychom potřebovali ještě něco dalšího, co by nebyl pojem.

No a Terna měl před několika lety, hned někde 90, 91 měl přednášku ve *Filosofické jednotě* o Bolzanově *pojmu pojmu*. Ale o tom dneska už o něm nechci mluvit, poněvadž, rozumíte, to je cesta do nekonečna. Jestliže abychom mohli pochopit, co to je kůň, bychom potřebovali pojem koně, tak pak budeme potřebovat něco, abychom pochopili, co to je pojem koně, když je to objekt. Potom objekt jako je kůň je taky objekt. No a abychom pochopili objekt pojem koně, budeme potřebovat zase ještě něco, řekněme další pojem nějaké jiné roviny. Ale jestliže i ten pojem jiné roviny bude dále objekt, tak to jde do nekonečna. A nebude-li to objekt, tak mě vůbec nezajímá, jak vypadá pojem jako objekt, mě zajímá, jak jsem schopen nějakým pojmem, který není objekt, jsem schopen pojmut pojem.

Jestli je to jasné? Jestli ne, tak mi to řekněte, já to zopakuju. To je strašně důležité si uvědomit, rozumíte? To je doklad toho, jak neuváženě a nehluboce přemýšlejí naši nejpřednější logici. Ačkoli právě ti jsou povoláni, aby přemýšleli přesně, aby na tu logiku dali. A oni na ni nedají. Oni si s tím hrají jako matematici nebo ještě lépe jako fyzici, kteří udělají vždycky nějakou čáru máry fuk s nějakou matematikou, pak si ověří, že to odpovídá skutečnosti a to jim stačí. Proč to tak je, interpretovat, to je nezajímá, ať si to interpretují filosofové. Oni to vypočítají. Oni to berou jako předmět, to je všechno. A jak je to možný? To je nezajímá.

Tak tady jenom jsem ukázal, že když se někdo pokusí z toho pojmu udělat předmět a chce udělat pojem pojmu, že se dostane do nesnází. To je jeden z těch momentů, který by nás měl varovat, který něco znamená. Totiž že pojem asi nebude možno chápat jako objekt, tak jako třeba je trojúhelník ideální objekt, ideálním rovinným obrazcem. My nemůžeme pojem přesunout do oblasti těch *intencionálních* předmětů, *intencionálních* objektů. A když jej nemůžeme přesunout, a přesto ty pojmy potřebujeme, poněvadž pojmem vždycky je to, čím organizujeme své myšlení, a když to nedovedeme organizovat, tak upadáme do té narativity, do té předpojmovosti, do toho mýtu. Tak co se to vlastně stalo v tom Řecku, že vynalezli pojmy? Když pojem není věc, pojem není předmět? Takže já vlastně pojmově nemůžu myslet pojem.

Mimochodem tohle souvisí dokonce s tou biblí matematické logiky, protože to byli první, když nepočítáme jisté náběhy, Frege byl důležitý v jiné věci, jisté náběhy u Fregeho, tak my najdeme teprve vlastně velmi průkazně doloženo, že neexistuje – to je přímo jedna z tezí, k níž dospěli Whitehead s Russellem – že neexistuje žádný logický systém, který by byl takříkajíc *samosvorný*, jak překládali Parkinsonové, že? To jest, že by vykládal sám sebe naprosto dostatečně a nepotřeboval nic zvenčí. Takového systému není. Každý systém sebevnitřně sjednocenější, sebevnitřně *autokompatibilnější*, sebevíce zbavený jakýchkoli rozporností, čili nerozporný systém, jakýkoli nerozporný systém, jakkoli dokonalý, vždycky potřebuje při interpretaci určitých pojmů, nebo oni neradi o pojmu mluví, čili určitých momentů výkladových, které nepatří do toho systému. To byli ti dva, kteří dokázali, že nic takového jako eukleidovská geometrie, která by nepředpokládala nic než to, co tam má – ty základní pojmy, základní principy a všelijaký ty odvození a tak dál –, že žádná taková eukleidovská by nebyla možná, kdyby nebylo možno předpokládat některé momenty, které nejsou součástí té eukleidovské geometrie.

To je velmi analogické tomu, co jsem teď demonstroval na tom pojmu. Že toto je situace, která je vlastně popsána, kterou jenom ti logikové neberou vážně. Pojem je něco strašně důležitého, co funguje, s čím se

pracuje dva a půl tisíce let nejméně, a my nemůžeme pojmově upřesnit, co to je. Prostě to nejde. A to není nedostatek náš, to je nedostatek toho způsobu myšlení, v němž plaveme, v němž jsme namočení až po uši. A to je ten řecký způsob myšlení. Ti logici nám říkají, že každý systém, i když vymyslíte zase nějaký nový, že to bude platit taky. Ale to nás nemusí tolik zajímat. Nás teď zajímá, že jsme v krizové době, v jisté úpadkové době, kdy věda je v krizi, protože je logika v krizi. Ty důvody pro krizi nebo příčiny krize jsou ještě leckde jinde, ale jeden z nich je tenhle, že pojmovost řeckého typu selhává. V některých případech selhává. V takových těch kuchyňských záležitostech každodenních, tam se to nepozná, ale ve vědě, která je velice důkladná a důsledná, tam se to pozná. Předpoklad je, že skutečně jsme schopni, že jsme se naučili pojmově myslet. Kdo to nedělá, tak nemůže přijít na to, jaké chyby dělá. To jsme si říkali, že prostě upadá do mýtu a mýtus nemá, narativa tam nemá žádné prostředky, jak zkontrolovat, co dělá dobře a co dělá špatně logika ano. Logika se může vrátit k tomu přesnému postupu svému a najít, kde dělala chybu. To mýtus nedokáže. V tomto smyslu ta pojmovost, i ta dneska už nedostačující pojmovost řecká, je lepší než ten mýtus. A nejde o to se vracet a říkat, že to byla zacházka, že to byl omyl, že jsme se toho měli vyvarovat, že to bylo neštěstí a tak dále, co všichni tyhleto novodobí proroci teď dělají. Nýbrž my musíme vzít na vědomí, v čem ta chyba je a jak ji napravit. Ale rozhodně nenapravíme tu chybu tím, když z pojmu uděláme objekt, jak to chce dělat Machovec a má na to grant. Tam je vidět zároveň, že komise, která posuzovala grant, jestli se má přijmout, nebo nemá přijmout, tomu nerozumí.

Filosofie je od toho, aby i takovéhle věci posuzovala. Samozřejmě já nejsem žádný logik. Já jsem chtěl být logikem, ale nechal jsem toho, když jsem chodil na Patočkovy prosemináře z *Logisch Untersuchungen* – náhle jsem zjistil, že to je to, co mě zajímá, a ne ta logika. Mě zajímalo zkoumání logického u Husserla. Analýza, co to je vlastně logika. Jak vůbec je logika možná, to mě zajímalo. Takže tím pádem jsem opustil tu logiku, ale nemůžu vidět, když někdo v tom slepě jde dál, když já jsem to v dětství opustil. Mám dojem, že mám jistou odpovědnost, abych řekl: tam nechodte, tudy cesta nevede.

Takže my teď jsme přišli k věci, která úzce souvisí s tím naším postupem těch prvních krůčků, a najednou jsme narazili na něco, co je naprosto nezbytné v tom našem postupování k pojmu, a zároveň jsme přišli na něco, co nezvládneme právě v tom postupu, který jsme tady rozvinuli. My se musíme naučit pojmově myslet a zároveň se nám ukazuje hned na začátku, že pojmově myslet pojem je velká těžkost a vlastně nesmysl. Takže pojem je něco, co nelze chápat jako objekt, co nelze chápat jako předmět, a přesto je to nezbytné k tomu, abychom vůbec cokoli mohli chápat jako objekt.

Ale takových věcí je víc. A my si ukážeme v souvislostech rozličných – poněvadž my tady budeme postupovat takovými velkými kroky vždycky do jiných kontextů – a tam se ukáže něco podobného. My nechceme vystavět systém – to už filosofie opustila – ale nechceme opustit systematickост myšlení, to jest logičnost myšlení. Ta logičnost vzatá vážně nám nedovoluje, abychom se nějak vykroutili z odpovědnosti tím, že něco zjednodušíme. Právě logičnost nás vede k tomu, abychom přesně rozpoznali, kde jsme udělali chybu. Jestli logika u Aristotela byla chápána nikoli jako jedna z filosofických věd, nýbrž za pouhý nástroj, byla považována za pouhý nástroj – víte, že těm logickým spisům Aristotelovým si navykli naši předchůdci říkat *Organon*, čili nástroj. Logika pro Aristotela nebyla věda, to byl nástroj. Tak my teď musíme tento nástroj zaprvé vylepšovat, ale abychom ho opravdu vylepšovali, a ne jenom [nesrozumitelné], když to někde upadne, tak to přivázat gumičkou. Když to chceme pořádně upravit, vylepšit, tak musíme vědět, jak to funguje, a musíme mít nějaký postup a nějaký přístup k tomu. A tady se ukáže, že ten přístup, který je ovládán pojmovostí dosavadního typu, najednou selhává, když chceme zjistit, co ta pojmovost vlastně znamená.

A to je přesně úkol filosofie. Filosof musí dělat... Patočka to vždycky říkal, že tohle je základní rozdíl mezi filosofií a vědami, že vědy stále přidávají další poznatky k dosavadním. Občas to uspořádají novým způsobem, protože zjistí něco nového, co se nehodí do toho dosavadního uspořádání. Ale v podstatě věda pokračuje tím, že dělá kroky kupředu. Přidává něco k tomu, co už má, co už drží. Filosofie opačně. Patočka říkal: filosofie jde kupředu, když couvá.

To znamená, filosof udělá krok a teď ten krok udělá zpátky, nebo radši dva, jak to říkal Lenin. Nevím, jestli

vám to už dneska není vtip: *šag vperjod, dva šaga nazad*. Tak něco takového, to je filosof. Vy něco uděláte filosoficky a teď poodstoupíte a koukáte, rozpoznáváte, co jste to vlastně udělali. Poněvadž filosofie je experimentální disciplína, to není logika. Logika občas udělá experiment, ale není to experiment. Filosofie je myšlenkově experimentální disciplína. Všecko, co děláte, musíte dělat jako pokus a přebírat odpovědnost. Ale vy ten pokus děláte a nevíte přesně, co děláte, čili vy nemůžete těch pokusů udělat moc a pak se v tom nevyznat. Vy uděláte jeden malý pokus, teď ho přesně popíšete, vtisknete si ho do paměti, a teď analyzujete, co jste to vlastně dělali a jaké jsou předpoklady, které jste si třeba vůbec neuvědomili, jaké jsou předpoklady toho, co jste udělali.

Takhle přišli filosofové na pojem. Nikdo neviděl pojem, nikdo nezakopl o pojem, nikdo si na něj nešáhl, nespálil se o něj. Jak na to přišli, že jsou nějaké pojmy? To je hypotéza. Hypotéza, bez níž nevysvětlíte, jak to, že mýtus není schopen vymyslet Thalétovu nebo Pythagorovu větu a *logos* ano. My vlastně nevíme, co děláme, když myslíme. Všimněte si, jaké jsou velké diskuze *mind-body problem* v Americe. V podstatě to začíná už u Descarta, ty dvě substance. Jak vlastně souvisí naše tělo a naše mysl? Je jasné, že mysl bez mozku nemůžeme, ale je to tak, že mozek vyplivuje myšlenky jako ledviny moč?, tak to někteří dobrodinci říkali. Prostě to nejde. My nevíme, jak, co se to děje. My nevíme, co to znamená vlastně, že se nám zdá, že něco vidíme. Vy jistě máte dojem teď, že mě vidíte. Já mám dojem, že vidím vás. No jo, ale jak vzniká ten dojem? Uvažte, že já vlastně se vás teď nemůžu dotknout, abych mohl chodit a teď se vás dotýkat. Ale já se vás nemůžu dotknout. Já mám jenom nějaký takový oči, divný, takovou *cameru obscuru*, a tam dopadají jednotlivý kvanta záření, jednotlivý paprsky, nepřesně řečeno paprsky, kvanta záření.

A když dopadne určitý počet kvant na jednu buňku sítnice, tak ta buňka dá zprávu nahoru, ohlásí to domovnici. A domovnice to nahlásí na okrsku, a okrsek to nahlásí starostovi, a starosta to nahlásí někde, já nevím co, a nakonec to přijde k vládě a ta to nahlásí našemu mozku. A najednou nám se zdá, že vidíme. A my fakticky nevidíme. My prostě konstruujeme to, co si myslíme, že vidíme. My to konstruujeme na základě těchle nějakých dopadajících kvant záření a my vůbec nevíme, jak to funguje, stejně jako nevíme, jak to vlastně je, že dýcháme a že se okysličuje naše krev a tak to všechno nemáme pod kontrolou.

Teď my ale, protože naším problémem není to objektivování, pamatujete, jsme si právě řekli, jak dochází k okysličování, jaké funkce tam mají červené krvinky a tak. To se to krásně dělá, když děláte ty pokusy a máte to všechno před sebou. Nacítíte někomu krev, dáte si ji pod mikroskop, teď koukáte, co to tam dělá, ale máte všechno před sebou. Ale jak to máme udělat s pojmem, který nikdy, nikdy nedostaneme před sebe takhle, abychom si ho prohlédli?

Tedy ta jediná možnost je, že my ze svého vědomí, jaké máme, se pokusíme tím filosofickým dva kroky nazad, nebo víc třeba kroků zpět, teď začít tam hrabat, co se to tam vlastně v tom našem vědomí, co se to tam nějak děje. My samozřejmě nemůžeme začít od začátku, jak to říkají, od atomů. Poněvadž k těm atomům máme daleko. My musíme začít od toho, co je blízké. My musíme začít od obsahu vědomí. To je to, co udělal Descartes. Obsah vědomí. A teď, jak to, že vůbec si něco uvědomujeme, jak to, že... a teď tohle je ten náš problém.

A my si musíme tedy vytvořit jakési hypotézy. A ty hypotézy vypadají tak, že nejdřív si Řekové vymysleli určité odstíny, určité významy toho slova *logos*. Ty se potom překládaly do různých, a tak tam došlo až k těm *conceptus* a *begriffum* a pojům. A teď my neumíme bez toho pracovat, respektive ta moderní logika se o to snaží, ale stává se z ní matematika a přestává to být naprostá logika, a proto se říká filosofická logika.

Tak my se musíme k tomu vrátit, teď vymyslíme, že asi to bude nějak, jak to ti Řekové říkali, že tam je nějaká ta pojmovost. No a teď si představte, že mezitím, co Řekové začali myslet o pojmu, a než Římané tomu dali zvláštní název *conceptus*, tak uplynulo víc než dva tisíce let, než přišel člověk, který řekl: „No jo, ale ono nejde jenom o pojmy. My musíme myslet také na takzvané *intencionální* předměty.“ Já jsem vám, když jsem zastupoval docenta Kratochvíla, tak jsem vám to tady maloval, ještě si pamatujete kdo. Někdy

se k tomu vrátíme, ještě si to namalujeme znova.

Tohle objevil na začátku tohoto století Husserl, že rozlišil mezi sebou pojem a *intencionální* předmět. Dva a půl tisíce let skoro trvalo, než se začalo pracovat s pojmy a začalo se uvažovat o tom, že nějaký pojem musíme... že slovo samo neoznačuje přímo věc, že tam mezitím musí být nějaké to zprostředkování. A teď se tam vymyslelo, že tam je nějaký pojem. A teď se celý středověk bavil o tom, jestli pojmy jsou také skutečnosti samostatné, a nebo jsou to jenom *flatu vocis*, ty *univerzálie* a tak dál. Je v tom guláš. Je v tom nejasno.

A teď po dva a půl tisíce letech přijde člověk, který řekne: „My musíme rozlišovat mezi pojmem trojúhelníka a trojúhelníkem.“ Trojúhelník, ideální trojúhelník, který nikde není, který jsme si vymysleli, který jsme konstruovali, je něco jiného než ten pojem. Poněvadž my ho nemůžeme konstruovat jinak než pomocí pojmů, ale ty pojmy mají jiné vlastnosti než ten *intencionální* předmět. Trojúhelník má strany, pojem trojúhelníka nemá strany.

A tohleto ukazuje, jestli se podíváte na začátek *Vom Wesen der Wahrheit*, *O podstatě pravdy*, jak je v češtině ten dvojjazyčný text Heideggerův, že tímhle tím začíná s tou pětikorunou, nebo teda on pětimarkou, budeme mluvit o pětikoruně, jsme u nás. Pětikoruna je kulatá. Ale myšlenka pětikoruny, pojem pětikoruny, představa pětikoruny není kulatá. Když myslíme pětikorunu, tak ji nemyslíme pětikorunově, kulatě, kovově. A přesto myslíme kov, myslíme pětikorunu kovovou, pětikorunu kulatou, pětikorunu, za kterou si něco můžeme koupit, ale zároveň teda, když to myslíme, toto, co si myslíme, za to nám nikdo nic nedá.

My to musíme rozlišit. A na to přišel teprve počátkem tohoto století Husserl, takhle přesně. Teprve matematik Husserl, protože matematik byl velice zběhlý v přesném myšlení. To se zas ukazuje, že ono to tak není naprosto nesmyslné, že ten Platón nechal napsat ten nápis na vchod do Akademie: „Nechť nevstupuje nikdo, kdo není vyškolen v geometrii.“ Geometrie byla takovou *propaedeutickou* a možná *paradigmatickou* disciplínou pro filosofování.

No a teď vidíte, že po dvou a půl tisících letech jsme k něčemu došli, co si dříve nikdo pořádně neuvedomil. I když můžeme dokazovat, že tam jistě tušáky někteří myslitelé měli. No ale co my víme, co všechno ještě bude objeveno? Že třeba vůbec nestačí jenom pojem a *intencionální* objekt, možná tam přijde ještě někdo další a ukáže, že tam musí být ještě nějaký třetí člen nebo čtvrtý člen. Je vám jasné, že jdeme do hloubky a zároveň ne tak trapně, abychom říkali, jak fungují neurony. To je úplně jiná cesta. To je úplně jiná cesta. Ta filosofie se samozřejmě musí podívat, co ty neurologové a psychiatři a psychologové a já nevím kdo všechno, co ti fyziologové nervové činnosti a tak dále, co říkají. Jistě. Jenomže k tomu nejpodstatnějšímu nemají co říct. Oni nám řeknou, co se děje v neuronech. A oni nám vůbec neřeknou, jak z těch neuronů přijdeme k tomu, že si můžeme myslet naprosto přesně pravoúhlý trojúhelník. Naprosto přesně. To jest bez ohledu na to, jestli ho dovedeme narýsovat nebo namalovat nebo vyřezat z nějakého dřeva nebo něco takového. To je vždycky všechno přibližná nápodoba. Ale my můžeme myslet, mínit něco naprosto přesně. Nikdy nezměříte *π*, to jest přesně nezměříte obvod kružnice a nespočítáte poměr mezi průměrem nebo poloměrem a obvodem kružnice. Nikdy to nevypočítáte tak přesně na základě měření jako na základě [nesrozumitelné]. Že si představíte, že – a tak dále, znáte ty metody – kruh je vlastně mnohoúhelník o nekonečném počtu stran, teď tam s těma *delta x*, *delta y* počítáte a tak dále a vyjde vám *π* na *x* míst. Zadáte to počítači a počítač vám vypočítá *π* na třeba tři tisíce míst. Žádný problém, jenomže kdo to má zaplatit? Počítačový čas je drahý a kdo to potřebuje na tři tisíce míst?

Přesto jsou stále noví a noví blázni, kteří počítají s tím, že proniknou do *Guinnessovy knihy rekordů*, že prokážou, že to prvočíslo, na které oni přišli, je ještě větší než to, co předtím mělo ten rekord. Stále větší a větší prvočíslo. A to dá strašnou práci a to trvá týdny a měsíce tomu velkému počítači, aby to všechno... protože on je rychlý, ale blbý, tak to dělá děsným fofrem a musí to všechno projít. A pak někdo ohlásí, že přišel na takovéhle prvočíslo, které má obrovské miliardy a miliardy. Není to ale k ničemu.

Ale je to možné. Ta fascinující věc je, že to je možné. Je to něco, co ten mýtus absolutně nemůže dělat, on

nemá poněť. Tam vůbec ani nemůže přijít na mysl, že by něco takového mohl zkusit. Ale my to můžeme pomocí těch pojmů. Čili my nemůžeme říct, že pojmy nejsou. My s nimi pracujeme. Ale my nevíme, co to je vlastně. A my to musíme zkoumat.

Proč je to dobré pro teology? Aby věděli o těchto problémech. I proto, že pracují jako každý vědec, ať už v jakémkoliv oboru, pracují s pojmy. Teologie bez pojmů není teologie. To můžou být zbožné žvásty, ale nikoliv teologie. A nejen žvásty. Já to chci, abych vás donutil, abyste byli vědci. Nemůžete si dovolit takové zbožné řeči. To není teologie. Teologie je přesné myšlení, vědecké myšlení. Musíte vědět, co děláte, když myslíte. Musíte být aspoň na té úrovni, na které jsme na konci tohoto století, na konci tohoto tisíciletí, na konci toho dvouapůltisíciletého období, kdy jsme mysleli určitým způsobem s těmi nejlepšími, mysleli určitým způsobem, který se dneska ukazuje jako problematický.

Toto je smysl toho, proč se tím vůbec zabýváme. To není nějaká zabavička jako šach, že je to chytrý, zajímavý, že když tomu někdo propadne, tak může do smrti tohle dělat a zapomene, že je vůbec ještě nějaký svět. To není pravda. My to potřebujeme k dalšímu životu lidstva, tohle. Ve všech oborech, a také ve filosofii a také v teologii.

To je přibližně to, co jsem chtěl říct dneska. Zase se omlouvám, že jsem to neřekl nejlíp, i když musím říct, že mně to připadá o dost lepší, než jsem očekával. Já jsem ráno byl úplně neschopen, byl jsem neschopen skutečně cokoli dělat. Myslel jsem, že to dopadne strašně špatně dneska. Ted' jsem v takové divné kondici, vždycky se tak trochu dostanu do toho ajfru a pak to jde.

Takže výsledek toho všeho je, že pojmy jsou elementární rozměr. Že pojmy můžeme prokazovat. Můžeme prokazovat na výsledcích, zda někdo myslel pojmově, nebo ne. Jestliže k těm výsledkům nedošel, tak nesmíme předpokládat, že myslel pojmově. Tam, kde se nemůže dokázat, že se myslelo pojmově, nebudeme mluvit o filosofii. Tam můžou být moudra, ale není tam filosofie. Filosofie je spjatá s *Logem*, a to jest s řeckým vynálezem pojmu a pojmovosti.

A teď zároveň v mezeře té pojmovosti jsme nejprve našli to, že nevíme, jak pojmově uchopit, co to je pojem. Tohle musíme zároveň nějak vědět a v dalším budeme zkoumat, kde všude se setkáme se skutečnostmi, které takto nemůžeme pojmově uchopit, jako nemůžeme uchopit ten pojem. Co tedy s tím můžeme dělat? To bude smyslem toho, co budeme vykládat. Pak už to budeme konfrontovat ne s nějakými modernami nebo s nějakými teology, ale s klasiky filosofické tradice. Skončil jsem trochu dřív, nebo dobře?

Jiný hlas: Dobře, skoro dobře.

Hejdánek: Mějte se pěkně, za týden ahoj.